

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

TE TOA TAKITINI

NAMA 45.

HASTINGS.

Aperira 1, 1925.

TE WIKI TAPU (Holy Week).

KIA mahara ki enei ra Aperira 5 ki 11, ko te Wiki Tapu tenei, e whakamaharatia ai e te Hahi nga mamaetanga i whakapangia ki to tatou Ariki i te wa i tukuna ai ia, tae noa ki te Paraire Pai te ra i ripekatia ai te Kai-whakaora o te ao.

RA ARANGA (Aperira 12th).

KIA noho mahara te Hahi katoa ki tenei ra, he ra hakari mo te taha wairua. Kei mahue te hunga tango-hapa i te Tepu a te Ariki i tenei ra. Ko to tatou ra nui tenei e huihui tahi ai tatou katoa (nga mea kua oti te whakau) ki te tango i te Hapa a te Ariki.

Notemea he ra hakari tenei, kei wareware ki te whakapai i o tatou whare-karakia, hei tohu mo te hari o o tatou wairua mo te Aranga mai o to tatou Ariki i te hunga mate.

Kua whakahau nga Pihopa ko nga kohikohi o tenei ra hei aroha atu ma nga Pariha ki o ratou minita, ahakoa pakeha, Maori ranei. Kaore te Maori i te manaaki i tenei take. Kaore i hawhe te oranga o nga Minita Maori i to nga pakeha. He uaua te ora o nga Minita Maori me a ratou whanau, i te oranga pakupaku rawa e tapaea nei ma ratou. Noreira e tika ana kia manaakitia te whakahau a nga Pihopa kia puta he whakaaro aroha ki nga Minita i te ra o te Aranga e hari ai te ao katoa.

“ Kua patua hoki mo tatou a te Karaiti ta tatou Kapenga:

“ Na kia kai tatou i te hakari, auaka te rewena tawhito, auaka ano hoki te rewena o te mauahara. o te kino, engari hei te rewena kore, ara hei te tinihanga kore, hei te pono. 1 Koriniti v. 7.”

WHAKAPUARE WHARE-KARAKIA.

WAIPIRO, kei te 8 o Aperira.

TIKITIKI, kei te 25 o Aperira.

He mea Panui e Rev. F. A. Bennett, he mea ta e Cliff Press,
Queen Street, Hastings, H.B.

TE TOA TAKITINI

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau.

Me penei nga reta "*Te Toa Takitini*," Box 300, Hastings.

206

TE TOA TAKITINI.

Aperira 1, 1925.

NGA KARETI NUNUI.

Na A. T. Ngata, M.A., M.P.

HE mihi tonu ake tenei ki a tatou tamariki e noho mai ra i nga Kareti Nunui, ki nga mea kua tangata whenuatia ki reira, ki nga mea tae hou atu hoki. Katahi hoki te tira nui o te hanga nei, e waitohu ana i te tumanako nui kei roto i nga ngakau o nga matua, kia whaia nga tira o mua atu, e a ratou na tamariki.

Tena koutou e hoa ma, e nga matua. Ka uru atu au ki roto i tera mihi, naku hoki tetahi, he mea wahine, no te marama nei ano i whakawhiti ai ki Otautahi ki Canterbury College, ki te kainga i haere mokemoke atu ai au i a Maehe o te tau 1891. Hei tuarua ia o nga tamariki wahine ki te haere ki nga Kareti nunui, ko ta Hamiora Hei te matamua o te tira wahine i tera tau. Ehara Te Arawa ma, he kawa wahine tonu teku to te Rawhiti, he kawa tane hoki. Kia uia he aha te rawa e pahure i te wahine? E pai ana te whakautu: "Ko wai ka hua, ko wai ka tohu!" Waiho kia haere ana, ma te wa e whakaatu ona huanga.

Ka waimarie hoki te takiwa nei i te otinga i a matau i te Paremata ka taha nei o te kaupapa moni e £90,000 hei awhina i enei momo whakaaro o te iwi Maori. i te otinga hoki i tera atu tau o te tahua a Te Arawa. kua rangona nei e tatou kua wehea e Te Poari o Te Arawa tetahi wahi hei awhina i ona tamariki e haere ana ki nga Kareti. Ko to te Kawanatanga awhina hoki kua takoto mai i roto i nga tau. a inaianei e rua ana karahipi e whakaari ana i ia tau, i ia tau. Ko tenei tau i tukuna ki a Pene Te Whaipooti o Ngatiporou nei raua ko Te Autiti Wikiriwhi o Te Arawa, tamaiti a Eruera Wikiriwhi Te Tuahu o Te Whakarewarewa. Ko Te Whaipooti kua haere ki Canterbury College.

Kua tae mai hoki te tonono a Peneti mo Chadwick, tamaiti a Tame raua ko Te Ropuhina, o Ngati Kahungunu ki Heretaunga. i paahi i te Matriculation, kia awhinatia. Me te tonono hoki a Mika Aporo mo tana tamaiti mo Pekoene i paahi ano i taua whakamatautauranga. Kua tuku kupu atu au ki te Poari

whakahaere i te Tahua mo nga Take Maori, kei a ia nei e pupuri ana te £90,000, kia awhinatia enei tamariki katoa, tae noa hoki ki taku mea wahine, kia kai tahi atu ai ratou ko nga mea tane. He penei nga awhina kua rite, a kei te whakahaerea.

Ingoa o te Tamaiti.	Tari o nga Kura.	Poari o Te Arawa.	Poari o Te Tahua Nui.
Pene te Whaipooti	£65 ..	— ..	£50
Autiti Wikiriwhi	£65 ..	£55 ..	—
Ninihi Chadwick	— ..	— ..	£50
Pekoene Aporo	— ..	£55 ..	£50
H. T. Ngata	— ..		£50

Ma nga Matua nga wahi e rite ana i tua atu i ena. He waimarie o Te Arawa ra, he tahua motuhake ta to raua na iwi. He waimarie nga mea i whiwhi i te awhina a te Kawanatanga. Na to raua kaha raua i whiwhi ai. Ko matou ano ko Ngati Kahungunu ma, kaore nei he tahua pera i ta Te Arawa. me whakawhirinaki ake ki te tahua i tipu mai i nga itarete o nga moni whenua, e puritia mai ra e nga Poari Whenua Maori ma matou a tua ake.

Ka tae atu ano hoki te awhina a Te Poari o te Tahua mo nga Take Maori, ki nga tamariki kua uru ki nga Kareti i enei tau ka taha nei. Kia hui te Poari ka whakariterite ai.

Tera ano hoki te Poari e tirotiro i nga awhina mo nga tamariki e haere ana ki etahi atu momo kura, ki nga kura ahuhenua, ki nga High School, ki nga Hohipera ako ki te mahi tiaki turoro, ki nga Kura mahi-a-ringa, ki nga tamariki hoki e tukuna ana e te Kawanatanga ki nga kura penei i Te Aute, i Tipene, i Hukarere, i Turakina, i era atu. Ko te moni hoki e whakaarohia ana hei whakapaunga i te tau, o nga hua o te Tahua, tae atu ki nga moni tapiri a nga Poari Whenua Maori e £5,000.

Kaore noa pea he patai ma te iwi Maori i tenei wa, he aha te hua o te mahi o whaia nei nga matauranga nunui o te iwi pakeha. I te wa ko taua anake ko te iwi Maori e noho ana i o taua moutere, e pai ana o taua nei whare wananga. Kua kore te wananga, kua tuhapa nga tikanga i te ra o te pakeha nei. Me pehea? Ara te kupu o te waiata. na te Tai-hauauru:—

“ Takahia e koe i te Nukuroa-o-Mawete

Ko te ara tena i haere ai to tupuna

A Hika-tamure, ki Te-uranga o te ra

Ki Nukutaurua, ki te Kahawari:

Ki a taua ki te marangai

Kia homai ana he matetakitaki

Ka hoki taua nga tai e huhuka mai o Rewatu.”

Koia e tama ma, e hine ma, takahia atu ano te Nukuroa-o-Mawete, whakawhiti atu i Raukawa. Ko te ara tena i haere ai matau o koutou matua ki te tiki i te wananga i nga tohunga o te iwi kiri ma, nana nei i kawhe mai te toki maitai, te mihini,

nga ringa tipua e oti mama ai nga mahi, te tauwhanga hinengaro, te oranga tauwhena, nga waka tipua, nga whakaaro whakapororaru i nga iwi noho moke mai o nehera. Waiho nga iwi whakato i kia whakato i ana. Haere koutou, e ruku i te hohonutanga o nga whakaaro, nana i tipu ai te iwi pakeha. Tena nga tau ka hoki mai koutou ki nga tai e huhuka atu nei, ki nga mania, ki nga maunga i whakatipuria ai koutou, ki o koutou toto Maori e karanga tonu na i roto i a koutou, ki nga wahi e whakahua ai koutou he mahi, i nga mahi e tumanakohia nei e matau e o koutou matua hei mahi mo to koutou na wa. Kia kotahi noa oti o koutou e puta hei tangata mo to koutou whakatipuranga, ka ea te tumanako, ka ea nga manaakitanga i whakawhiwhia ki a koutou.

HE MANAAKI MO TE HORA I TE RONGOPAI.

London, March 11, 1925.

TERA tetahi pakeha o Ingarangi i hiahia kia tukuna ia hei kai-kauwhau i te Rongopai o to tatou Ariki ki nga Mangumangu o Awherika (Congo). Engari no te tirohanga a nga takuta i a ia, kaore ia i paahi i tona ahua turoro. Ka puta tona whakaro itemea kua tapaea e ia tona tinana mo nga mahi a te Ariki, a notemea kua araitia tona haere ki Awherika, me tahuri ia ki te mahi moni, a ko nga hua katoa o tana mahi me tapae e ia hei whangai i nga tangata kei reira e kauwhau ana i nga mahi a te Ariki. Ka tekau nga tau o tona tahuritanga ki te mahi moni, a i taua tekau tau, kua tapactia e ia te moni e £25,000.

E 25 tau tona kaumatua i te wa i araitia nei ia e te takuta. Ko tana moni i tera wa e £75, a i tapactia katoatia e ia mo nga mahi o te whakapono. Ka mahi ia i nga huarahi mahi moni o te ao, a i te tau tuatahi e £480 i puta, i te tau tuatoru £1000, i te tau tuaono £3,000, a i tenei tau ka huri nei 1924, hui katoa te moni i hua mai o ana whakahaere e £4,908. Ko ia ano ki te whakarite i te utu mona, ara ko te utu e ea ai nga raruraru o raua ko tona hoa. Ko nga toenga atu mo nga mahi anake hei whakapiki i nga tikanga o te whakapono. Ko nga whika i runga nei, ko nga toenga era i tae rawa ki te putea moni a te Ropu hora i te Rongopai ki nga Mangumangu o Awherika.

Ka kite ra tatou te iwi Maori i te manaaki a te Atua i tukuna iho ki te tangata-turoro i tapae nei i tona tinana me ona matauranga mo nga mahi e tiaho ai te maramatanga o te Atua ki nga iwi kei te pouritanga e noho ana.

E ki ana a Horomona:—

"Ta tetahi he rui, heoi e tapiritia mai ana, ta tetahi he kai-ponu i te mea tika, a rawa-kore noa iho.—(Whkt. 11,24.)"

Mo te mare kaore he rongoa hei rite ki te WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

TE PAIPERA MAORI.

HE PEREHITANGA HOU.

Na Kawana (J. Cowan).

KUA tae mai ki a au te tauira o te perehitanga tuatorutanga o te Paipera, a he mea nui tenei i roto i nga whakahaere a te Hahi o Niu Tirni. I haere a Atirikona Hapata Wiremu ki Ingarangi ki te tiro tiro i te perehitanga, a he nui te whakamihhi ki a ia, me nga kai-perehi (British and Foreign Bible Society) me te otinga paitanga o ta ratou mahi. Ko nga wharangi o te Paipera hou nei e 1200. Pai ana te marama o nga reta. Tetahi mea hou ko nga reta e kumea ana, kua hoatu he tohu pera ki aua reta.

Koinei tonu tetahi o nga take whakararuraru i te kai-panui i te upoko karaipiture, kei nga reta e kumea ana, kei nga reta e whakapotongia ana.

Mehemea ka ata whakamaramatia nga korero, mo te timatanga mai o te perehi i te Paipera Maori, me hoki ta tatau korero ki te rau tau ka huri nei, otira ka 104 nga tau o te perehitanga tuatahitanga o tetahi wahi pakupaku nei o nga karaipiture. Kaore i tino rite nga whakamaoritanga. Ko tetahi mate o nga kai-whakamaori o era wa ko te mahuetanga o te "h," i nga kupu penei me "whakamaori" ka tuhia e ratou ma "waka-maori," ara ka mahue te "h."

Ko nga tangata na ratou i whakamaori nga karaipiture, ara ko nga mihinare tuatahi, he tangata tino matau.

Ko nga Wiremu, tuatahi, Karuwha me Parata, ko Pihopa Herewini, i whai wahi katoa ratou ki tenei mahi nui. Ka toru nga whakapaparanga o nga Wiremu inaianei e whakamaori ana i nga kupu karaipiture.

Tera ano hoki tetahi tangata rongu nui o era nga ra, ara ko Te Manihera, he tangata tino matau ki te reo Hiperu, me te reo Kariki. Mo te reo Maori kaore he Mihinare i runga ake i tona te mohio, rite tahi ranei to raua mohio ko John Hobbs o te Hahi Weteriana.

I te wa i whakamaorititia ai te paipera i nga tau 1860 ki 1869 i hui tahi nga tangata marama o te Hahi o Ingarangi me te Hahi Weteriana. Ko Pihopa W. L. Wiremu, ko John Hobbs me Alexander Reid (minita Weteriana i Te Kopua, Waikato), me Rev. T. Buddle. Ko te reo o Ngapuhi me Te Rarawa te reo Maori o Te Wiremu, o Mr. Hobbs, o te whanau a Te Reweti (Davis) me Puckey. No Waikato te reo o Mr. Buddle me Mr. Reid. Koinei etahi o nga tangata na ratou te Paipera i whakamaori. Otira ko te tino tangata i roto i a ratou ko Te Manihera.

Tera e puta nga mihi a nga Maori, me nga pakeha mohio ki te reo Maori, mo te pai o te takoto o nga kupu o tenei whakamaoritanga. He mea pai kia whakamana te whakahau, "Rapua nga Karaipiture," kia pera hoki te kaha o te rapu, ki te kaha o nga matua kua ngaro ki te po.

TE PEREHI O TE PAIPERA MAORI.

KUA hoki mai to tatou matua a Hapata Wiremu i nga marae nunui o ona tipuna o te taha pakeha, i nga marae tapu o Ingarangi. Ko te kaupapa nui i haeretia ai e ia tera taha ra no o te ao, ko te kimi tikanga e whiwhi ai te iwi Maori i tetahi Paipera Maori ma ratou. Kei te mohio tatou nga Maori, he uaua rawa ka whiwhi ai tatou ki tetahi Paipera ma tatou i roto i nga tau o te pakanga, tae noa mai ki tenei wa. Ko nga perchitanga o te Paipera kua pau katoa, kua kore he Paipera Maori ma te iwi. Ka puta ake te whakaa-ro aroha i roto i nga uri o nga Wiremu tuatahi, ara i nga uri o Te Wiremu Karuwha, o Te Wiremu Parata. Na tetahi o nga uri a Te Wiremu Karuwha ko te £1,000 hei awhina i nga utu mo te perchitanga, a na te uri o Te Wiremu Parata ara na Hapata ko te matauranga ki nga reo Hiperu, Kariki, Maori hoki, a ka oti te whakamaori hou o ta tatou Paipera. He wai-marie te whiwhinga o tenei whakatipuranga ki tenei Kaumatua mohio ki a Hapata. Mehemea kaore ia, ka tino uaua te kitea o tetahi tangata hei whakahaere i tenei mahi tapu, mahi nui whakaharahara. Ka maha nga tau o Hapata raua ko tona papa ko Pihopa Renata e whakahaere tahi ana i nga mahi whakatikatika i te takoto o etahi o nga kupu Maori o te Paipera. Ka mate atu nei tana papa, ka mahue iho ki te tamaiti a raua whakatikatika.

No te timatanga o te tau ka pahure ake nei, i haere ai a Hapata ki Ingarangi. I runga tima tana mahi he whakaoti haere i nga whakamaori, he whakatikatika haere i te takoto o etahi o nga kupu kia hangai ai ki te reo Hiperu, ki te reo Kariki. E pau ana i a ia te waru haora i te ra i runga tima ki tenei mahi.

No te 30 o nga ra o Aperira ka u ki Ranana. Haere tika tonu atu ia ki te Ropu Perchi i te Paipera, ka whakariterite ki te Tumuaki o te whare perehi, i te ahua mo nga mahi. Ka hoatu e ia tana Paipera Maori kua oti nei tetahi wahi te whakatikatika ki taua tangata. Katahi ka wahia te Paipera nei i waenga-nui tonu. Ko te wahi kua whakatikatikaina ka hoatu ki nga kai-perehi. Kei te perehi mai ratou kei te whakatikatika atu a Hapata.

E rua ano ana wiki ki reira, kua timata te puta mai o nga wharangi kua oti i nga kai-perehi. Nui atu te mihi o Hapata ki te kaha, me te pai hoki o nga tangata perehi. Ko te whare-perehi kei Guildford, 115 maero te tawhiti atu i Ranana. I tono a Hapata ki nga kai-perehi, kia whakapaua to ratou kaha kia oti ai te perehi o te Paipera katoa i roto i nga ra o Tihema. I te kaha o te mahi a nga kai-perehi, me Hapata hoki ki te whakamaori ki te whakatikatika, oti ana te Paipera katoa i roto i nga ra o Noema.

Ko nga kape tuatahi tonu he mea tuku atu e te Tumuaki o te whare-perehi hei aroha ki a Hapata, ki tona hoa wahine, kia Wiri Wiremu, ki te tangata nana i tapae te moni nui i oti ai te perehi, ki a Mihi Wiremu o Hukarere ki te uri o Te Wiremu Parata, te tangata nana te nuinga o te Kawenata Hou i whakamaori i te perehi tuatahitanga, a kotahi hoki te kape i tukuna mai ki te Perehitini o te Hahi Weteriana. E ki ana te tumuaki o te perehi, katahi ano te paipera (ahakoa he aha te reo) i penei rawa te tere o te mahinga, ko te Paipera Maori. Tenei tetahi o nga kape o te Paipera nei kua tukuna mai e Hapata ki te Etitā. He taonga whakamiharo te pai o te marama o nga reta, me te marama hoki o te takoto wehewehe o nga rarangi.

He pai hoki te rahi o te Paipera nei, kia rua kia toru ranei enei ka rite ai ki te Paipera tawhito te rahi.

Ko te taumaha o te Paipera tawhito e $3\frac{1}{2}$ pauna. Ko te taumaha o te mea hou nei $1\frac{1}{2}$ pauna. Ka mohio mai ai koutou ki te mama o tenei. E tika ana kia puta he mihi ma te iwi Maori ki a Hapata mo tenei taonga nui kua oti pai nei i a ia.

I mua tata o tona haerenga atu ki Ingarangi ka whakahonoretia a Hapata e te Kaunihera whakahaere i nga Kura Nunui (University) o Nui Tireni, ara ka tukuna atu te taitara Takuta o nga Reta (D. Litt.) ki a ia, hei tohu honore ki a ia mo ana mahi i runga i nga huarahi o te matauranga, ara rawa ia, mo te otinga o tana Dictionary o te reo Maori.

No te hokinga mai i Ingarangi ka tae atu te whakaatu ki a ia kei te hiahia te Kura Nui o Ingarangi, ara te Cambridge University ki te tuku taitara pera ano ki a ia. Kei a Hune nei hui ai te Kaunihera o Kemureti ki te whakanui i a Hapata. Ite mea kaore a Hapata e rokohanga ki taua hui whakanui i a ia, kua puta te kupu a te tiamana (Sir Willim Ridgway) koia tonu hei tango i te turanga o Hapata.

Ko te honore a Kemureti University mo Hapata he Takuta Reta (D. Litt.).

Ko te tamaiti a Hapata ko Nigel, kei te Kura Nui i Kemureti (Ingarangi) e kura ana. Kua paahi te tamaiti i te B.A., a kei te Kareti ako mahi minita inaianei. He tamaiti mohio, he tamaiti pai a Nigel, a tera e whai i muri i nga tapuae o tana papa, o tana koroua, o Renata, me tana tipuna, ara a Te Wiremu Parata.

He nui nga hui i tae ai a Hapata. I tae rawa ia ki te hui a te Kingi i Buckingham Palace. I tutaki atu hoki ia ki nga mema o te tiimi whutu-paoro (All Blacks) i te ra i whakanuia ai ratou e te Komihana mo Niu Tireni, Sir James Allen. He maha ano hoki ona whai-korerotanga, me nga kauwhautanga mo te iwi Maori, mo Meranihia me nga take e pa ana ki te Hahi o Niu Tireni.

Tenei ra to tamaiti a *Te Toa Takitini* te mihi nei ki a koe mo au manaakitanga i te iwi Maori. Tenei hoki te koa tahi nei

mo enei tohu honore kua uhia mai nei ki a, koe e nga ropu o nga matauranga nunui o te ao.

Mehemea i te tu tonu nga whare-wananga o te iwi Maori kua whakawahia koe, kua whakangaua ki nga paepae, e korerotia ra e o tatou matua, me o tatou tupuna kua wehe ki te po! Kaati i tenei wa, kei te kaha rawa te huri haere o te ao, a kua kore i tino mohiotia me pehea ra he honore ma matau mou.

Heoi ano te kupu mama e koro:—

“Mate atu he tetekura

Ara mai he tetekura.”

E tika hooki.

(*Na Te Etita.*)

TE UTU MO NGA PAIPERA HOU.

KUA tae mai te whakaatu a te Hekeretari o te British and Foreign Bible Society i Poneke ko te utu tenei kua whakaritea mo nga Paipera Maori:—

Paipera Kiri-kau 5/-

Paipera Kiri-pai (Rexine) 8/-

Ko nga kiri pai kua pau, engari kua tukuna he tono ki te whare-perehi i Ingarangi kia tukuna mai ano etahi.

Ko nga tono mo nga Paipera me tuku mai ki a

MISS K. WILLIAMS,
Hukarere, Nepia.

Ki te kore i a ia me tuku ki:

THE SECRETARY,

British and Foreign Bible Society,
41 Ballance Street, Wellington.

Ko nga waea me penei:—

“TESTAMENTS,”

Wellington.

HE PANUI NA TE KAWANATANGA.

KUA tae mai te whakaatu ki te Kawanatanga o Niu Tireni a te Kawanatanga o Tiapani he tito te korero e korerotia nei i powhiritia a Ratana e te Kawanatanga o Tiapani i tona taenga ki tera whenua.

Kaore te Kawanatanga o Tiapani tetahi tangata ranei o taua Kawanatanga i oati ki te tautoko i nga take a Ratana.

Kaore he korero i puta i tetahi o nga Minita i tetahi tangata whaimana ranei o taua Kawanatanga, kia Ratana mo te taha ki nga take e pa ana ki nga Maori o Niu Tireni.

Ko te Peene a Ratana i tae ki te whakatangitangi i tetahi hui i karangatia e tetahi Minita. Kaore a Ratana i tae ki reira.

Ka pa te mate mare ki te tamariki whangaia ki te **WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.**

HE PANUITANGA.

HE Powhiri tenei ki te tai-whakarunga, ki te tai-whakararo, ki nga iwi katoa, kia haere mai ki te whakapuaretanga o APERAHAMA, Whare-karakia, e tu nei ki Waipiro, wahi o te Pariha o Hikurangi, a te Turei te 7 o nga ra o Aperira, 1925. Ka takoto te pereti i te ata o te Wenerei te 8 o nga ra, ka whakatapua hoki te Whare-karakia i te 10 o nga haora i taua ra.

Ko te tuatoru tenei o nga whakaarahanga o tenei Whare-karakia, a, i tenei whakaarahanga ka hangaia ki te kowhatu. ki te pereki, ki era atu mea hoki e kore ai e pirau mo nga whakapaparanga maha e tu mai nei.

E te iwi, kua tino oti tenei o tatau Whare-karakia, a, he taonga ataahua ki te matakitaki atu te kanohi. Kia pehea oti? Kei te hanga ra tatau he whare ataahua mo tatau ake i enei ra. Kia kua ianei e hanga e tatau he whare mo te Atua kia hira noa atu te pai?

Kua ngaro ki te po te iwi naana i hanga nga whare tuatahi; kei te tanuku haere te whenua, ara kei te riro haere i te pakeha; kua noho whewehe te iwi, i ia tangata ki runga ki tona wahi, ki tona wahi. Na reira ra i pupuke ake ai te whakaaro i nga morehu tangata o Waipiro nei kia whakahoutia nga ringaringa o ratau matua kua ngaro atu ra ki te po. He pakanga nui, he mahi mauuiui, he taimaha hoki, a katahi ka ara tenei whare ki runga; i tata hoki ki te £4,000 te utu, nuku tata ake, heke tata iho ranei. Kua rite te wahi rahi. a. ko te toenga hei te ra o te hui ka whakaritea.

E te iwi, he mahi whakamutunga pea tenei, i te wa e mau ana ano te Maoritanga. Kei te haere te ao hou me ona ahua-tanga. Kua tino kaha rawa te whakauruuru o tatau toto ki te toto pakeha; kai te kaha te heke mai a nga iwi kiri ma ki to tatau moutere, a, kei te haere mai te wa e kore ai e kitea tetahi Maori kotahi ki runga ki te mata o te whenua. Otiia ehara tenei i te mea whakamiharo. He ture whanui no te ao, ki te tutataki he iwi iti ki te iwi rahi, ka horomia ake te iwi iti ki roto ki te iwi rahi. Ka pena hoki te mutunga mo te iwi Maori.

Haere mai e te iwi. ki te whakamama i nga taumahatanga kei runga i tenei o tatau Whare-karakia. Ki te whai moni e toe mai i nga raruraru o te Whare-karakia tera e tukuna ki nga take whanui tonu e takoto nei i o tatau aroaro.

Haere mai! Haere mai!

Heoi ano.

Na Taiawhio Matehe

„ Renata Tamepo

„ Hone Potaka

„ Haare Parata

„ Paratene Waiti

„ Henare Rautawhiri

Tuta Ngarimu

Tuhaka Tautuhi

Harai Taukirangi

Meeri Wharepapa

Mate Kanoa Paputene

Ripeka Kahotea

Me te Whanau-a-Iritekura Katoa.

P.S.—Kua nga tamariki i raro iho i te 16 tau e haramai ki tenei hui.

TE PIRIPONO.

Na A. T. Ngata, M.A., M.P.

HEI te 6 o nga ra o Pepuere, 1940, tutuki ai te rau tau o te hanganga ai, o te hainatanga ai o te Tiriti o Waitangi ki Waitangi, wahi o Pewhairangi. He tika kia whakamaharatia i tenei wa nga kupu o te Upoko Tuatahi o taua Tiriti, ara:—

“Ko nga Rangatira o te whakaminenga, me nga Rangatira katoa hoki kihai i uru ki taua whakaminenga, ka tuku rawa atu ki te Kuini o Ingarangi ake tonu atu te Kawanatanga katoa o o ratou whenua.”

Kua whakamaramatia i nga kaupapa korero mo te Tiriti o Waitangi i taia ki *Te Toa Takitini* i era atu tau, na tenei upoko o te Tiriti i poroaki mai, a i whakatinana ki enei motu te Kawanatanga o te Kuini o Ingarangi, tuku iho ki ana uri i muri i a ia.

Na ko te iringa tera o te taonga nei o te Piripono, o te oha a nga tupuna, a nga matua kua ngaro atu ra ki te po. He mea e kore e taea te huna; he tu tahanga kaore ona whakama; e kore e piko ki matau, ki mau; kaore ona rereketanga e uia houtia ai i enei ra. “Tena koa, he aha te piripono?”

Otira i te ra nei, kei te uia ano e nga tamariki matau o te Motu. E kiia ana ki te haurangi te tangata i nga wai whakahari a te pakeha, ka ata rua, a me he wairua ora kei roto i a ia, tera te ui ra “Ko tehea ra o nga mea nei te tinana tuturu?” Koia pea i ui tauhou ai tenei whakatipuranga ki te piripono o o ratou tipuna i whakairia atu ra ki te upoko tuatahi o Te Tiriti o Waitangi.

Ko te ngakau tapatahi kaore e ui, kaore hoki e oho i nga korero whakawai a nga tamariki whakato. Ina a Hori te Tuarima, Kingi o Ingarangi tae noa ki nga mouhere o te moana, Emepara o Inia, mokopuna tuatahi a te Kuini Wikitoria e whakahuatia nei i roto i Te Tiriti o Waitangi. Kua tau iho ki a Kingi Hori te mana o te kupu whakaoati o te tau 1840. Ko te piripono o te iwi Maori o te tau 1925 he piripono ki a Kingi Hori, ki tona Kawanatanga o Ingarangi tae mai ki Nui Tireni nei, ki nga Ture hoki i hangaia hei whakahaere ma tana Kawanatanga.

Ko nga iwi poipoi haere i te Kawenata i raro i te Tiriti o Waitangi te hore o te patai, o te whakato. Ko ratou e ui tauhou nei ki te piripono. Otiia kei te tohe ratou kia haina nga iwi. Kia tuahia hainatanga i te Tiriti? Ko te korero pono kotahi tonu ai tona whakatakotoranga ka takoto. Engari te korero parau, e kiia ana kia iri tonu i nga ngutu, me kore nga tangata kuare e whakaponu, he tika.

Ko matau e noho atu nei i tenei wahi o te Tai Rawhiti, kei te whakarongo miharo atu ki nga rongo korero mai o te motu. Ko Waimahuru a konei, a e tika ana kia whakataukitia: “Ara te korero e rere ra i Aotearoa, takoto noa Waiapu.” Kei konei

hoki a Waimahuru. kei waho o Tawhiti, kaore ano tenei reanga tangata i kite. Tae rawa ake te korero ki Waimahuru, ka rite ki te korero purakau, hei kata ma ona tangata i nga ahiahi, i te uunga mai i te hi ika. He pera a Waiapu e noho atu nei. Ka tae mai te tangata i mua ake nei ka korero i nga korero o te motu. o nga huihuinga ki era taumata korero o tatau, i nga korero hoki o tawahi. Me i haere mai pea aua korero i roto i tetahi ope korero nui, e apiapi ai ona taha; e warea ai nga kanohi ki te titiro haere i tenei mata korero, i tera mata korero, tera e pai noa iho. Tena koa i haere motuhake mai, a te kitenga atu a enei iwi moke, ka kata, he rite rawa hoki ki te korero tara. Kaore ratau i whakapono, tera ano nga iwi nunui o te ao e korikori i te uunga a nga ope wawata o taua o te Maori, i haere nei ki te ao haereere ai. Kei te mohio a konei ki era momo korero, no te wa i haere ai o matau matua ki Turanga ki te kokoti karaihe hei purapura, ka hoki mai ka korero i a ratau mahi, i nga tangata i mate i a ratau te patu i nga whawhai ringa, i nga moni i whiwhi ai ratau, whakapaua ake ki nga ahuaereka. Ko matau e titiro atu ana ko nga taonga ano i haere atu ai te kainga nei, koia ano era i hoki mai ra. Na reira ka waiho aua korero hei paki-waitara i roto i te wharau roa i nga po makariri.

Koia ra, ina tonu tatau e noho nei i o tatau mouere i raro i te maru o Kingi Hori te Tuarima, i runga i te piripono ki a ia. Ina tonu tona Kawanatanga o Nui Tireni nei e korero mai na, ma tetahi Komihana e uiui nga mate o nga whenua rau-patu. Ko wai hoki e whakakotiti nei i a taua, kia haere i te ara kopikopiko ki tawahi kimi merekara ai? Engari ra kia manawanui. Na te manawanui i roto i nga tau tekau-mawha, ka whiwhi a Te Arawa i tana tahua. Na te manawanui i roto i nga tau e rima-tekau, kua whakatata atu a Ngai Tahu ki tana tahua e £350,000. Apopo ko Ngati Tuwharetoa ki nga hua o Taupo, a Ngati Ruapani ki o Waikaremoana; waihoki ko koutou ki te wahi e taea i nga ra o muri nei, hei rongoa i te mate i te raupatu. Kua ngaro atu ki te po te hunga nana enei raruraru, pakeha, Maori. He aha kia tukua iho ki enei ra te mauahara?

HE MOTINI NA TE HAHU RINGATU.

I TE 1 o nga ra o Hanuere, 1925, ka tu te hui a te Ringatu ki Te Wairoa. Haki Pei. I taua hui ka tu a Rev. Hemi Huata ki te aroaro o taua hui. I reira nga iwi o te Motu i raro i nga ritenga o te Ringatu. I a ia ano hoki te taima mai o te 10 karaka i te ata a po noa. Koinei ano nga korero a Hemi, ara i ki a ia, kua honoa e Ratana te iwi Maori raua ko Tiapani, a tae atu te ahua o taua kotahitanga ki nga kiri pango puta noa i te ao. Ko nga iwi kiri mangu o te ao kei te tukinotia e te iwi pakeha, a kua rite ko te Tiapani hei awhina i te iwi Maori. I te mutunga o taua hui i te po, ka taha atu a Hemi ratou ko

tona huihui, katahi ka whakahaeretia taua take e nga rangatira o nga iwi katoa i reira.

Koia nei te whakaotinga o taua take i kawea mai e Heemi ki taua hui; ara ko te motini tenei i paahitia:—

“Ko matou ko te Hahi Ringatu i whakaeke nei ki tenei hui, kanui te pouri mo tenei tikanga kua mahia nei e Ratana ki te aroaro o te iwi Maori, me te Kingi, tae atu ki te iwi pakeha. Kua whakahaeretia e tenei hui, kua kitea ona ahua katoa, a koinei ta matou kupu:—E kore tenei hui e whakaae kia honoa ratou ki te kotahitanga a Ratana. Kia hoki tena iwi, tena iwi ki tona whenua ki tona whenua, ma ratou e kawea taua whakaturanga ki roto i ona rohe, a kia mohio mai ai nga wahanga o te Hahi Ringatu tuturu o Te Kooti Rikirangi i tena wahi i tena wahi ki te kupu kua paahitia e tenei hui, ara ko te Hahi Ringatu puta noa i te motu, e kore e pa atu ki nga whakahaere penei a Ratana, a ka noho tonu i raro i te maru o to tatou kai-awhina o Kingi Hori V.”

E hoa koinei nga ingoa o nga iwi na ratou tenei whakaritenga:—Tuhoe, Ngati Kahungunu, Ngati Porou, Aitanga-a-Mahaki me Rongowhakaata. Te Whanau-a-Apanui, me Whakatohea.

Heoi ano.

—*Na Rapata Peene.*

Wainui, Pepuere 13th, 1925.

Tiamana o te Hui.

Hekeretari o te Hahi.

(Ehoa e Rapata, kei pouri mai koutou mo te mahuatanga o etahi o a koutou whakamarama. Ko te kaupapa tenei kua perehitia nei. He nui no nga korero whanui o te ao e whakawaha nei ki ta koutou tamaiti, ka kore ai he wahi watea o te pepa mo etahi o a koutou whakamarama. I tu he hui ma Ngati Kahungunu ki Omahu Haki Pei i raro i te mana Tiamana o T. K. Te Ua. Ahakoa kaore he ripoata i tukuna mai ki *Te Toa Takitini* o taua hui, ko te korero e penei ana: Kua tukuna atu ma to tatou kaumatua ma Ta Timi Kara, e ata patai ki a Ratana te tikanga o taua kupu mo “te marena o te iwi Maori ki te Tiapani” i ki ai ia, waiho ma maua ko Ratana e kororeroro tena putake. No reira kua mutu nga korero mo Ratana. Tenei hoki te reta a Tuhoe whakaatu i tona piri-pono, me ana manaakitanga i te Kawanatanga, i nga kura, i nga hoia. Kia ora Tuhoe. Kanui te mihi ki to kaha.—*Te Etita.*)

AWHINA I A PIHOPA ATARIA.

TENEI nga hereni a te Komiti wahine i kahi ai mo te whakaaro ki a Pihopa Ataria o Inia ka tukua atu nei ki a koe. I wawata te ngakau ki a nui noatu te moni mo tenei take nui.

Kaati kaore i rite taua wawata i te kaha rawa o te paraiti o te tau nei.

Tenei ano hoki te rarangi ingoa naana tenei hereni, ka kite iho ai koe i tino pangia te nui o te Hahi e te paraiti i kore ai hoki ra nga ingoa.

—*Na Pare Tiweka,*

Mo te Komiti Wahine.

[Kua tae mai ta koutou moni e £3/10/-. Ae kei te kaha rawa te paraiti! Rongoatia, kia pai ai a tera tau! Ma te aha te toenga a te paraiti! Kia ora koutou.—*Etita.*]

NGA AITUA O TURANGA.

TE KANI PERE RAUA KO REVD. AHIPENE RANGI.

(*Na Tame Arapata.*)

NO te 22 o nga ra o Maehe ka moe a Te Kani Pere i te moenga roa. Muri tata tonu iho ka hinga atu ko Ahipene Rangi, Minita, i te 25 o Maehe. E rua enei tangata no te Aitanga-a-Mahaki anake, me era atu hapu huhua, a he waihotanga kupu ake raua, na nga kaumatua rangatira kua riro ki te po. He tipua rawa enei tangata, rite tonu te ahua o o raua mate, ara ko te mate whakarihariha nei ko te "cancer" (ngarara). Ko o raua tau rite tonu, ara 67. Ko to raua mate-nga rite tonu te wa.

Ko tenei tangata ko Te Kani Pere he tangata aroha, manaaki i te rawakore, kaore hoki ana whiriwhiri. I te matenga o ona matua o Wi Pere, o Pitau, ka whakanoho ia ki te marae o Manutuke, ka hapai ia i nga kupu tohutohu a ona matua ki a ia, a na te mate nana i tapahi, ka mutua ia i tenei ra.

I runga i nga whai-korero mona, ka puta tenei kupu na, ko tenei tangata he kingi no nga mahi ki te taha kikokiko, tae atu ki nga mahi ngahau. Kei te mohiotia tenei tangata e nga iwi maha o tena wahi, o tena wahi. He nui nga iwi i whakaeke mai ki te uhunga mona. No reira i te mea e mohiotia ana tona ahua me ana mahi, kaore rawa e whakapaungia nga korero mona. I tae mai te waea tangi mai a te Pirimia, me nga waea hoki o tena wahi, o tena wahi.

AHIPENE RANGI.

Ko Ahipene Rangi tetahi o nga minita tuatahi ki Te Rau Kareti. No te 1895 ka whakapangia ia hei Rikona. Kua tae ki te 30 ona tau e mahi ana, i nga mahi a te Hahi, ka moe nei. He maha ona pariha i whakanoho haere ai, timata atu i Turanga nei, whakamutu atu ki roto o Heretaunga, ara ki Waipawa me Takapau.

No reira he nui ano nga iwi kei te mohio ki a ia, he maha hoki ona hoa Minita kua whakamararatia ki tena wahi, ki tena wahi, o roto o tenei Pihopatanga, tae atu hoki ki era atu Pihopatanga. He tangata humarie, he tangata ngawari a Ahipene Rangi.

Haere ra e koro ma! Haere ki te iwi, haere ki te Ariki.

WHARE-KARAKIA MO HUKARERE.

TOHU MO TE TIUPIRI.

Ko nga kohi enei kua tae mai:—Mrs. James McIlroy (Waipiro Bay) £16/10/-, Mrs. Harding (Gisborne) £1, Mrs. Beale (Waipiro Bay) £5, Mrs. Hei (Te Kaha) £1, Mrs. Wright (Raukokore) £1, Miss Clara Wright (Raukokore) 10/-, Miss Lena Kenny (Waikato) £1, Miss Dolly Kenny (Waikato) £1, Misses Ngata (Waiomatatini) £15/15/6, A Friend £1, Anonymous 10/-; total, £43/15/6. Te Kaha: Collected by Annie Waititi, Miss Hinctera Allison, Miss Tawai Kepa, Miss Annie Waititi, Mrs.

Mere Kepa, Mrs. Kerana Jones, £6/10/-. Te Araroa: Collected by Kura Mahue: Dr. Wi Repa £1, W. Black £1, Hori Kingi 10/-, Mohi Ngatai 5/-, Miss Te Aira Brown £1, Marara Mahue (for Mere Waihi, deceased) 10/-, Ema Mahue (deceased) 10/-, Kura Mahue 10/-, Marara Mahue 12/-, Sale of Tickets, Flowers, and School Colours £6/18/6; Total per Kura Mahue, £12/15/-; collected by Kohu Ruwhiu: Mrs. W. Walker £1, Mrs. Tira Ruwhiu 10/-, Mrs. Huhana Ruwhiu 11/6, Mr. Rua Bristowe 5/-, Mr. Kamizona 5/-, Mr. Sid Haig 13/-, Mr. N. Heka 5/-, Mr. and Mrs. Hoani Kaika 15/-; Sale of Tickets, Flowers, and School colours £11/15/6; total per Kohu Ruwhiu, £16; collected by Matekino Te Purei: Mr. Tame Wepu 5/-, Mr. Pani Poi 5/-, Sale of Tickets £2/5/-, total per Matekino Te Purei, £2/15/-; sale of Tickets per Pipi Reremoa, £1/10/-; collected by Hineawe Rogers: Mr. Enoka Rukuata 10/-, Sale of Tickets 15/-, total collected by Hineawe Rogers, £1/5/-; Sale of Tickets by Jane Puka, £1; Miss Ivy Hovell, 11/-; collected by Enoka Potae: Rev. R. T. Kohere £2, Mrs. Enoka Potae 10/6. Mr. Paerau Te Kani £1, Mr. Rana Pia £1, Mr. Waikura Tautuhi £1, Mr. Hirai Te Ngahere 10/-, Mr. Waiheke Puha 10/-, Mr. A. W. Hicks 10/-, Mr. Hoani Kaika 10/-, Mr. Tipi Kaa 10/-, Mr. Watene Waititi 5/-, Anonymous 9/-, Anonymous 6/-. Sale of Tickets £1/7/6, total per Enoka Potae, £10/18/-; collected by Mohi te Purei: Miss Teaira Brown 5/-, Mr. Tu Mahue £1, Mr. Arapeta Piri 10/-, Mr. T. Maxwell 10/-, Mr. Apiata Apanui 10/-, Mr. Dick Waitoa 5/-, Mr. Mohi Te Purei £2/2/-, Sale of tickets £15/11/9, Total per Mohi Te Purei, £20/13/9; collected by Tiri Maxwell £1/13/-, Anonymous 4/-, Kohua Kahu 10/-, Watene Waititi £2/10/-, Anonymous £1/19/8, total £5 3/8; Hicks' Bay: collected by Puti Pearce £1/5/-, Taka Taiapa £1 2/-, Miria Tihore £1/6/-, Rangipaia Bristowe £1/2/9, Ohau Campbell £2/4/-, Horiana Tihore £1, Sale of Tickets £4/18 6. Mrs. Puti Pearce 10/-, Mrs. Oraiti Houkamau 7/6, Mrs. Mary Wirepa £1, Mrs. Taka Taiapa 5/-, Mrs. Maraea Tawhiri £1, Mrs. Jensen 5/-, Mr. Patihana Tihore 10/-, Hirai Te Ngahue 5/-, Steve Jury 5/-, Joe Kururangi 5/-, Rawhiti Whenua 5/-, G. H. Dunn 5/-. J. Hepburn 5/-, H. P. Puha 5/- —. Tawsey 5/-. Sale of Tickets, Flowers, Ice Creams, etc. £20/11/4 (less expenses £6 18/6 and £5/13/-) £7/19/10, Miss Olive Halbert £1 3/4. Grand Total, £152/8/10.

E hoa ma. Kanui te mihi kia koutou mo te nui o ta koutou awhina mai i ta matau tono mo te tahi whare karakia mo tatou i Hukarere nei.

E te iwi o Te Araroa me Hicks' Bay tenei ta koutou moni nui kua tae mai. Kia ora koutou katoa.

E nga kotiro i kurangia ki Hukarere taikiu rawa atu mo a koutou hereni kua tae mai nei.

E nga mea kahore ano kia tuku mai kia ahua hohoro mai kia mohiotia ai e hia nga moni katoa i mua o te whakatakotora nga o te kohatu a te **Hahi o Hune**.

EMILY M. BULSTRODE, Principal.
 MERE HALL, Secretary of Chapel
 Building Fund.

TE RIPOATA A TE KOMITI MOTUHAKE O TE HINOTA TOPU MO TE AHUA ME NG TAKE E PA ANA KI TE TAHA MAORI O TE HAHI.

Nga Mema o te Komiti:—Pihopa o Akarana me Waiapu, Atirikona Tiatetene, Hokena, me Himikini, me W. H. Skinner, raua ko C. A. Taratoa (de Latour).

KO te ripoata a te Komiti e whai ake nei:—Kua kitea iho nga tohu o te pikinga ake o nga take-whakatewairua i roto i te iwi Maori o ia wahi o ia wahi, a i runga hoki i te hiahia kia tipu kia whanui kia whaihua hoki ona painga i roto i tena i tena, na reira ka whakaarohia kia hoatu ki te iwi-Maori etahi tikanga whakahaere. Kua timataria i roto i te rohe pihopatanga o Akarana tetahi tikanga penei te ahua-tanga. Kua whakaturia he komiti hei whakahaere i nga take Maori anake. Kei te whakaarohia kia whakatakotoria he kaupapa ma te rohe pihopatanga o Waiapu, a e mohiotia ai nga whakaaro o tena o tena, ahakoa Maori pakeha ranei, ka meingatia kia tu he hui ki Rotorua a te Turei te 23 o Hune, 1925. Tera e karangatia kia tae ki reira nga pihopa o tenei motu, me Atirikona Hokena, Tiatetene me Himikini, hui atu kia Rev. W. G. Wiremu me nga minita Maori e toru o ia pihopatanga. Ma ia pihopatanga e utu ona raruraru mote haerenga ki taua hui.

Kote hiahia o te komiti kia whakaturia he komihana hei whiriwhiri i nga take e whai ake nei:—

1. Kite uiui kite titiro hoki i te ahua o nga mahi o te Hahi i waenganui i te iwi Maori kua whiwhi nei i nga painga o te rongopai.

Kite kimi i nga huarahi e horapa atu ai nga painga o te rongopai ki nga Maori, e whakatonga nei o ratou whakaaro e titiro-whakatohi ana ranei o te Hahi.

3. Kite whiriwhiri tikanga e tutuki ai te hiahia o nga Maori whakapono, ara kia whai-waahi ano ratou i roto i nga whakahaere o nga mahi o te Hahi e pa ana kia ratou, a me pewhea he tikanga e tino ahei ai te whakarapopototanga ki roto i nga mahi a te Hahi nga whakaaro nunui me nga whakaaro rangatira o te iwi-Maori.

4. Kite whakatakoto tikanga e ahei ai nga tke mo te taha Maori o te Hahi ki te whakatakoto kite aroaro o te Hinota Nui.

5. Kite whiriwhiri mehemea e tika ana kia wehe motuhake nga mahi me nga tikanga e pa ana ki nga mahi Maori o te Hahi.

6. Kote komihana hei whiriwhiri i enei take ko nga Pihopa o tenei motu, ko Atirikona Hokena, Tiatetene me Himikini, ko Rev. W. G. Wiremu me J. T. Makiwiremu. Mate Pihopa o Akarana e karanga te hui o te Komihana.

A TE MANU ME TONA TAKUTA I ROTO O TUHOE.

(*W. W. Bird, M.A.*)

I A Hanuere ka hori ake nei ka haere maua ko Takuta Hercus o Te Otago University me taku tamaiti hoki i reira e akona ana mo te mahi rongoa, i roto i nga rohe o Tuhoe. Tera pea aku hoa Maori e tango nei i to pepa e hiahia kia mohio mai ratou ki nga korero o taku haeretanga, na reira ka tukua atu nei e ahau nga korero o taua haeretanga.

Ko te putake o ta matou haere he titiro i te ahuatanga o te ora tinana o Te Maori i te kainga. Na runga i tera mahara, ka kohiritia ake ko nga wahi e tawhiti rawa atu ana i te pakehatanga hei haeretanga ake ma matou. No Hanuere 9 o nga ra ka huihui matou ki Te Whaiti. Kua tae atu a Dr. Hercus ki reira hi tarauta (trout) ai i roto o Whirinaki, tetahi o nga tino awa pai mo tena mahi. Kua timata ake hoki te haere a Te Takuta nei ki nga kaainga ki te tirotiro i nga Maori mo o ratou mate, e pangia nuitia ana hoki ratou e te mate i taua wa. He nui hoki taku manaakitia e aku hoa Maori i mohio ki ahau i te wa e haere ana ahau i roto i nga kura Maori. Ko Dr. Hercus he tangata tino matau ki te mate tenga, mate puku i te kaki ("goitre"), a he nui nga mea e pangia ana e taua mate i Te Whaiti. No te taautanga o te ra ka haere atu matou i reira ki Ruatahuna. No te ahiahi ka tae matau, ka moe. I te ata ka tae mai nga tangata kia kite i taku takuta, ka haere ia kia kite i nga turoro, ko ahau ka mahue iho i te whakawhaiti i a matau taonga mo te haere ki roto i tuawhenua.

Ka pai hoki to matou hoa a Taare Te Manihera, he tangata ngahau, he kaha hoki ona hoiho. Ko to matou kaainga i noho ai ko Te Whare Mihana o Te Perepetiriana i Ruatahuna, ko te kai tiaki ko Sister Annie, ka waru ona tau e noho ana i reira. Tu takawaenga ana to matou kaainga i waenganui o Omakoe, Oputao, Kakanui, Matatua, Te Uhiarae, me Tataheata, a no te ata o Te Mane ka timata ta matou mahi. Kanui te rongoa i te takuta a i kaha hoki ia ki te whakarato haere i aua rongoa ki te iwi nei. He nui nga mate puku i nga kaki, ko etahi katahi ano ka timata ake a ko etahi kua nunui rawa. Ko te whakamarama mai a te takuta nei mo te putake o taua mate, na te kore o tetahi mea e kia ana he "Iodine" i roto i te oncone. He nui hoki nga rongoa i mauria mai e ia mo taua mate.

He nui nga tangata i kite matou i Matatua. Ko Te Amo Kōkouri me ona hoa e noho huihui ana mo te 12.

I manaakitia paitia matou i tukua mai hoki nga tikanga katoa mo nga ahuatanga mate, ara nga tamariki o te kaainga.

I mahia hoki e te Takuta nei nga niho o nga tamariki. He nui nga tangata i mahia e ia. Kotahi te tamaiti e ngaua ana e te hakihaki.

Katahi ka mauria atu e ia ka tangohia te pirau ki roto i te patara, no te ata ka tirohia e tupu ake ana tena mahi a te ngarara ("germs") hakihiaki i roto i te patara. He hanga wehi. Kua mauria e ia taua pirau kua tupu nei ki te hohipera i Otago.

Nui atu te whakamiharo o nga Maori mo te kitenga i tenei mate e tupu ana, ka kite hoki i te putake i piri atu ai, i rere atu ai ki tetahitangata. E ki ana aku hoa Maori ko tenei mate ko te hakihiaki, he mate Maori. Kaati akuanei hoatu ai e taku hoa takuta ki ona hoa pakeha i Otakou, kite iho tatou ka rere tonu te mate Maori ki te pakeha.

Tetahi mate i kitea i reira e pa ana ki nga kanohi. I whakaturia e ia te ahua mo te mahi i taua mate kanohi kia Sister Annie. Ia i ki hoki ia e rua wiki kua ora aua tu turoro.

I tangohia mai hoki e te takuta etahi toto i roto i nga tangata hei mau ma ana. E ki ana taua takuta e wha nga ahua toto. Ko etahi toto ka taea te whakahanumi ki roto i etahi atu, ko etahi ano kaore e taea te whakahanumi.

Ka taea e te takuta te titiro i te toto e pai ana hei whangai i te toto o te turoro e pangia ana e te mate toto hiroki. Ma te matau hoki ki te ahua o nga toto e tika ai te whangai i te toto tika hei painga mo te turoro.

Kaati ake mo ena. Tukua atu aku mihi mo te pai o nga mahi mihana i Ruatahuna. I taku taenga tuatahitanga ki Ruatahuna e noho puihi tonu ana te ahua o nga tamariki. Inaianei kanui te pai, te kaha o te pikinga ake o te pai, o te matauranga, te ngawari ki te reo pakeha, pera ano me nga iwi kei waho nei.

Engari mo nga Kaumatua, kaore i tino kaha te piki ake o te pai. Ko te putake pea ko te kore kaore i matau ki nga tikanga kura.

Kanui te kaha o Sister Annie, ano tona rite he hakui ki tenei iwi katoa, me nga kupu mihi hoki e rongo ana ahau, me te koa mo tenei wahine mo te rongo pai i runga i ana mahi katoa.

No te Hatarei matou i rere mai ai i Ruatahuna noho rawa mai i Te Wai-iti ara te kainga o taku hoa pai o Te Iriwhiro Te Wiremu. He nui nga manaakitanga a tenei tangata i au.

I haere tahi atu matou ki Maungapohatu. Te huarahi he kino rawa, pakaru katoa tetahi o nga pouaka rongoa a te takuta i runga tera peeke i te whaiti o nga huarahi ro puihi. Ko te kai tiaki o te Whare Mihana i Maungapohatu he tamaiti wahine pakeha, ko tona hoa he kotiro Maori no te kura o Turakina ko Maggie Tautau te ingoa.

He nui te pai o te whakamanuhiri i a matou.

I runga i a raua korero mai, ka mohio atu te takuta nei ko te mate kei te pa ki roto i taua rohe he Typhoid Fever. Aha-ko te ruha i te ruturutunga a te hoiho, kaore i roa kua haere te takuta me taku tama me Sister Annie kia kite i nga turoro e pangia nei e tenei mate kino.

(Taria te roanga.)